

ՄԴԵՐ ՆԱՎՈՅԱՆ*Արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ*

ԱՆՆԱ ԱՐԵՎՇԱՏՅԱՆԻ «ՀԱՅ ՄԻՋՆԱԴԱՐՑԱՆ «ՁԱՅՆԻՑ» ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ» ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

«Ձայնը» կամ «Ձայնեղանակը» հին և միջնադարյան երաժշտական մի շարք մշակույթների համար առանցքային նշանակության հասկացություն է: Արդի երաժշտագիտության ըմբռնումների տեսանկյունից բնեկիս՝ այն ներկայանում է որպես երաժշտագիտական ուղղակի դրսևորումների մի համախումբ. երաժշտա-տեսական բնույթի մի համալիր, որն ունի գեղագիտական, դավանաբանական, կրոնա-փիլիսոփայական ենթատեքստեր ևս: Եթե այսօր, երաժշտական ուսումնասիրման գործընթացում, «Ձայն» հասկացության տեսական նշանակությունն ավելի կարևոր կարող է թվալ, ապա միջնադարյան մշակութային իրողությունները ճիշդ ըմբռնելու տեսանկյունից, նույնիսկ ընդհակառակը՝ նրա գաղափարական իմաստավորվածությունն իր ժամանակի մեջ կարող է վճռորոշ լինել հենց նույն տեսական նշանակությունը ճշգրտելու, հասկացության այլ առնչություններն ու աղբյուրները երևակելու և, վերջապես, երաժշտության տեղն ու դերը ժամանակի մշակութային ընդգրկուն համապատկերի մեջ ճիշդ պատկերացնելու առումով:

Ահա «Ձայն» հասկացության այդ շերտերի ուսումնասիրությանն է նվիրված ներկայացվող գիրքը:

Արվեստագիտության դոկտոր, Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի պրոֆեսոր Աննա Արևշատյանը 2003 թվականին, ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ, «Կոմիտաս» հրապարակչության կողմից լույս ընծայեց իր «Հայ միջնադարյան «Ձայնից» մեկնություններ» աշխատությունը:

Հայ միջնադարյան երաժշտական մշակույթը ծայնեղանակի վերաբերյալ, հնչող նյութից բացի, մեզ ժառանգություն է թողել խիստ սակավ տեսական դատողություններ և հասկացության գաղափարական մեկնությունների բավականին հարուստ և զարգացած ավանդույթ: Սակայն, մինչ այժմ այն լուսաբանվել է միայն մի շարք ուսումնասիրությունների բուն նպատակներին առնչված: Ցայսօր, երևույթի համապարփակ կերպով ուսումնասիրված չլինելը որքան որ փարօրինակ է թվում, նույնքան էլ արժեքավոր է դարձնում Ա. Արևշատյանի այս աշխատությունը, որպես գիտելիքների և ուսումնասիրության լուրջ պակասի լրացում մեր երաժշտական միջնադարագիտության մեջ:

«Ձայնեղանակ» հասկացության ակունքների մասին դիտարկումը հեղինակը կատարում է հնագույն մշակութային շերտից մինչև հին հունական փիլիսոփայություն, ապա վաղ-քրիստոնեական շրջանի տեսական մտքի արտահայտություններ ներառող նյութի հիման վրա: Հայ միջնադարյան իրականության մեջ երևույթի բննարկումն Ա. Արևշատյանը կատարում է «Ուրնծայն» համակարգի պատմական զարգացման եռափուլ ընթացքը հստակեցնելով, ապա մեր մշակույթի մեջ շրջանառված և պահպանված բնագրերի վերլուծմամբ:

Բնագրերի ցանկն ընդգրկում է Կապադովկյան հայերից մինչև Թովմա Մեծուիեցու ժառանգությունը, ներառյալ V դարի Ս. Թարգմանիչների՝ Ս. Մահակ Հայրապետին և Ս. Մեսրոպ Մաշտոցին վերագրվող, ապա Մովսես և Սյրեփանոս Սյունեցիների, Անանիա Նարեկացու, Հովհաննես Վանականի, Վարդան Արևելցու, Գրիգոր Տաթևացու թողած մեկնությունները:

Միմյանց կողք-կողքի վերլուծելով այդ բնագրերը՝ հեղինակը ներկայացնում է հայ միջնադարյան երաժշտա-գեղագիտական-տեսական մտքի թե՛ զարգացման, թե՛ հարստացման ընթացքը՝ քննարկվող խնդրի շրջանակում: Խոսքը հնագույն բնապաշարական, առասպելական պատկերացումներից քրիստոնեական աշխարհընկալմանն անցնելու, ձայնեղանակների գաղափարական մեկնությունները հայ միջնադարյան մեկնողական գրականության առավել լայն հունի մեջ դիտարկելու, մասնավորաբար՝ խորանների մեկնություններին զուգահեռելու, ապա զուտ կիրառական որոշ դիտարկումներ հիշարակված գաղափարական համակարգի հետ համադրելու մասին է:

Ներագույն առանձին հանգույց է դարձել հայկական «Ձայնից» մեկնությունների և համաարևելյան նմանատիպ դրսևորումների համեմատությունը, ինչն ուսումնասիրությունը տեղափոխում է համեմատական երաժշտագիտության ոլորտը:

Աշխատության գիտական փաստարկվածությանը հավելյալ կշիռ են հաղորդում հավելվածի բաժինները, ուր կարելի է գտնել նաև միջնադարյան քննարկվող մեկնությունների բնագրերը, աշխարհաբար թարգմանությամբ հանդերձ, որոնք գիրքը դարձնում են ոլորտի համար կարևոր սկզբնաղբյուր:

Ուսումնասիրությունն ունի ծավալուն և բազմալեզու մատենագիտություն, որի կարևորագույն մասն են կազմում Մաշտոցի անվան Մաքենադարանի ձեռագրերը և մի շարք սկզբնաղբյուրներ:

Աննա Արևշատյանի «Հայ միջնադարյան «Ձայնից» մեկնություններ» գիրքը կարևոր ավանդ է հայ հոգևոր երգարվեստի ուսումնասիրման և ավելին՝ տեսական-գեղագիտական մտքի, միջնադարյան աշխարհայեցողական համակարգի առանձնահատկությունների հրապակեցման գործում: